

Г. О. Ткачук

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА
ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЗА УМОВ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Г. О. Ткачук

**Економічна безпека
підприємства харчової
промисловості за умов
трансформаційних
перетворень: теоретико-
методологічні засади**

2020

Рецензенти:**Красноруцький О.О.**

д.е.н., професор, завідувач кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка

д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та економічної безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ

д.е.н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки Одеської національної академії харчових технологій

Пушак Я.Я.**Рогатіна Л.П.**

Рекомендовано до друку Вченою Радою
Одеської національної академії харчових технологій
Протокол № 15 від 05.05.2020

Ткачук Галина Олександрівна

Економічна безпека підприємства харчової промисловості за умов трансформаційних перетворень: теоретико-методологічні засади. Монографія. — Миколаїв: ФОП Швець В.М., 2020. — 428 с.

ISBN 978-617-7421-47-3

В монографії досліджується широке коло питань розвитку системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості, які функціонують в умовах деструктивного впливу трансформаційних процесів. Розширено наукове уявлення щодо основних дефініцій економічної безпеки підприємства. Представлено авторську концепцію безпеки трансформаційних перетворень підприємства. За результатами емпіричного дослідження із загального обсягу трансформаційних процесів виділено пріоритетні трансформації для підприємств харчової промисловості. Запропоновано моделі пріоритетних трансформацій, механізм та інструментарій моніторингу, ідентифікації та оцінки пов'язаних із ними загроз та ризиків. Обґрунтовано методологічний підхід до застосування заходів захисту та прийняття управлінських рішень в системі економічної безпеки підприємства. Поглиблено наукові знання з формування теоретико-методологічного базису адаптованої системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості. Удосконалено методологічний підхід до оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Запропоновано методику оцінки спроможності системи економічної безпеки. Представлена індикаторно-параметрична модель оцінки та розроблено методичний інструментарій визначення класу небезпеки пріоритетних трансформацій. Отримали подальший розвиток технології захисту та обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки підприємства. Удосконалено методологію формування корпоративної політики трансформаційних перетворень підприємства. Сформовано пропозиції щодо напрямів та заходів удосконаленого розвитку системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості.

Монографія складається з передмови, шести розділів, післямови та списку використаних джерел. Матеріали монографії стануть у нагоді студентам вищих навчальних закладів, науковцям, викладачам, аспірантам, фахівцям та представникам різних сфер бізнесу, пересічним громадянам, які цікавляться проблематикою захисту економічних систем від загроз та ризиків внутрішнього та зовнішнього характеру.

ISBN 978-617-7421-47-3

ОНАХТ
БІБЛІОТЕКА

316424

УДК 664:330.37.33]-049.5

©Ткачук Г.О., 2020

© ФОП Швець В.М., 2020

ЗМІСТ

	ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1	НАУКОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ	9
1.1	Зміст, принципи положення та основні завдання системи захисту підприємства від загроз та небезпек економічного характеру	9
1.2	Структурні елементи системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості	41
1.3	Адаптація системи економічної безпеки підприємств до функціонування в умовах трансформаційних процесів	56
РОЗДІЛ 2	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВАХ	71
2.1	Сутність трансформаційних перетворень та їх вплив на економічну безпеку підприємств	71
2.2	Класифікація, загрози та небезпеки трансформаційних перетворень	79
2.3	Галузеві особливості трансформаційних процесів підприємств харчової промисловості та їх вплив на основні фінансово-економічні показники	109
РОЗДІЛ 3	МОДЕЛІ ПРІОРИТЕТНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	139
3.1	Особливості структурних трансформацій підприємств	139
3.2	Зміст та завдання трансформацій форми власності	161
3.3	Трансформації технологій та цифровізація на підприємствах	174
РОЗДІЛ 4	ХАРАКТЕРИСТИКА ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	205
4.1	Система забезпечення економічної безпеки підприємства та її технології	205
4.2	Обліково-аналітичне забезпечення ідентифікації та оцінки загроз та небезпек підприємства	220

4.3	Механізм ідентифікації загроз та ризиків економічної безпеки підприємства	262
РОЗДІЛ 5 МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНКИ СТАНУ ТА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ		
5.1	Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства	273
5.2	Оцінка спроможності системи економічної безпеки підприємства протидіяти загрозам та небезпекам трансформаційних процесів	288
5.3	Оцінка небезпеки пріоритетних трансформацій	313
РОЗДІЛ 6 УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ		
6.1	Створення стандартних заходів захисту від загроз пріоритетних трансформацій підприємства	333
6.2	Корпоративна політика та діяльність підприємства щодо захисту від загроз та ризиків трансформаційних процесів	346
6.3	Напрями та заходи розвитку системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості	363
	ПІСЛЯМОВА	369
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	373
	ДОДАТКИ	415

ПЕРЕДМОВА

Господарська діяльність підприємства харчової промисловості в реальному часі здійснюється у трансформаційному середовищі, що характеризується реформами у політичній, економічній та соціальній сферах буття та формуванням нового світогляду на розвиток економічних систем. При цьому підприємство, як відкрита система, потерпає від деструктивного впливу загроз та ризиків трансформаційних процесів, що вимагає створення дієвого механізму економічного захисту та його адаптування до функціонування в умовах суттєвих змін.

На наш погляд, необхідність подальшого розвитку теоретико-методологічного базису системи економічної безпеки підприємств обумовлена рядом факторами, серед яких: неупорядкованість та безсистемність змін у вітчизняній економіці, відсутність в Україні промислової політики щодо захисту вітчизняного продовольчого бізнесу від загроз внутрішнього та зовнішнього середовища; євроінтеграційні процеси й трансформаційні процеси світової глобалізації; зростання конкуренції на ринку продовольчих товарів. Зазначені процеси, в свою чергу, викликають внутрішні суттєві перетворення, що також відбивається на зростанні рівня фінансової, ресурсної, кадрової, інформаційної, корпоративної небезпеки.

Безумовно, сучасні дослідження системи економічної безпеки підприємства представлені вагомими науковими доробками таких вчених як Банева І.О., Басюркіна Н.Й., Брич В.В., Васильців Т.Г., Войнаренко М.П., Донець Л. І., Геєць В. М., Гнилицька Л. В., Заїчковський А.О., Іванюта Т. М., Ілляшенко О. В., Іртицева І.О., Ляшенко О. М., Кім Ю.Г., Козаченко Г. В., Копитко М.І., Корженівська Н. Л., Красноручький О.О., Мочерний С. В., Немченко В. В., Овчаренко Є. А., Олейніков Є. А., Павлов О.І., Пономарьов В. П., Пригунов П. Я., Пушак Я.Я., Рогатіна Л.П., Савенко І.І., Седікова І.О., Шамаєва Л. Г., Шваб Л. І., Шульга І. П., Франчук В. І. та інших. Теоретичні та методологічні положення та рекомендації, представлені

у даній монографії, розширюють наукові уявлення щодо адаптивного розвитку системи економічної безпеки на підприємствах харчової промисловості. Актуальність нагальних проблем забезпечення системи економічної безпеки надійними механізмами та технологіями, спроможними до роботи в економічно нестабільному трансформаційному середовищі зумовили вибір теми, мети та завдань нашого наукового дослідження.

Метою дослідження, результати якого представлені у даній монографії, є розробка і обґрунтування положень теоретико-методологічного базису та науково-практичних рекомендацій з формування системи економічної безпеки підприємств в умовах трансформаційних перетворень.

Необхідність досягнення зазначеної мети зумовило постановку й розв'язання таких *завдань*:

- провести критичний оглядовий аналіз науково-теоретичних положень економічної безпеки підприємства та її основних дефініцій;
- розробити концепцію безпеки трансформаційних перетворень для підприємств харчової промисловості, яке функціонує в умовах несистемного реформування економіки та нестабільного економічного середовища;
- дослідити науково-теоретичні аспекти формування елементів економічної безпеки підприємства;
- розробити теоретико-методологічні засади розвитку системи економічної безпеки підприємства, адаптованої до застосування в умовах трансформаційних перетворень;
- дослідити зміст категорії «трансформаційні перетворення» та класифікацію її видів;
- провести аналіз трансформаційного середовища підприємств харчової промисловості та обґрунтувати вибір пріоритетних трансформацій;
- систематизувати загрози пріоритетних трансформаційних перетворень підприємств харчової промисловості та визначити їх деструктивні наслідки;
- дослідити теоретико-методологічні засади формування та практику

застосування механізмів у системі забезпечення економічної безпеки підприємств харчової промисловості;

- розробити методичні підходи щодо моделювання механізмів захисту системи економічної безпеки підприємства харчової промисловості, яке функціонує в умовах пріоритетних трансформаційних процесів;

- розробити методологічні засади щодо проведення ідентифікації загроз пріоритетних трансформаційних перетворень;

- дослідити сучасні теоретико-методологічні засади оцінки стану та рівня економічної безпеки підприємства та запропонувати адаптивний підхід до такої оцінки в умовах трансформаційних перетворень;

- надати пропозиції з удосконалення механізму застосування технологій в системі забезпечення економічної безпеки підприємства;

- сформувати гнучку систему обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки пріоритетних трансформацій;

- обґрунтувати пропозиції щодо напрямів адаптивного розвитку системи економічної безпеки підприємства харчової промисловості в умовах трансформаційних перетворень;

- запропонувати та обґрунтувати науковий підхід до формування політики трансформаційних перетворень..

Об'єктом дослідження є процеси формування й функціонування системи економічної безпеки підприємства харчової промисловості, адаптованої до умов трансформаційних перетворень.

Предмет дослідження складає сукупність теоретичних, методологічних, науково-методичних аспектів й науково-прикладний інструментарій формування й функціонування та розвитку системи економічної безпеки підприємства харчової промисловості, адаптованої до умов трансформаційних перетворень.

У процесі дослідження використовувались фундаментальні положення сучасної економічної теорії, загальнонаукові та спеціальні методи, методичні прийоми та принципи пізнання у сфері економічної безпеки.

Найважливіші теоретико-методологічні доробки та пропозиції даної монографії ґрунтуються на емпіричному та діалектичному дослідженні наукових праць провідних вітчизняних та зарубіжних авторів з проблем застосування та розвитку системи економічної безпеки. Найбільш вагомі теоретико-методологічні положення та практичні рекомендації дослідження апробовано на численних науково-практичних конференціях.

Вважаємо, що результати нашого дослідження мають практичне значення, що полягає в можливості практичної реалізації запропонованих теоретико-методологічних підходів й рекомендацій в поточній аналітичній роботі підприємств харчової промисловості й інших галузей господарської діяльності та для формування в них адаптованої системи економічної безпеки. Також представлена робота буде цікавою для науковців, викладачів та студентів, які переймаються проблематикою захисту економічних систем від загроз та ризиків внутрішнього та зовнішнього характеру.